

ΈΧΕΙ ΕΞΟΥΣΙΑ Ο ΘΑΝΑΤΟΣ; (του Νίκου Τσούλια)

(Α΄ Μέρος)

«Κλίνω ολοένα και περισσότερο, ευρισκόμενος σε κατάσταση προσωρινότητας, προς μια συναίνεση με το Θλον, εκεί όπου υπάρχει εντεινόμενη αλληλοδιείσδυση και σύντηξη μεταξύ ζωής και θανάτου.» U. Baer, Η σοφία του Ρίλκε

Στα μεγάλα κυρίως μεταφυσικά ερωτήματα, στις οριακές προκλήσεις για τη δύναμη και για τη δυνατότητα του πνεύματός μας οι απαντήσεις δεν είναι μονομερείς και απόλυτες, δεν είναι καθόλου εύκολες, ίσως και να μην υπάρχουν και απλώς να αραδιάζουμε λέξεις και έννοιες νομίζοντας ότι απαντάμε... Μπορεί επίσης οι απαντήσεις να προσεγγίζονται με αμφισημίες και με πολυσημίες ή και να παραμένουν εν μέρει ή εν όλω ανοιχτές ενισχύοντας έτσι το ούτως ή άλλως πανίσχυρο στερέωμα των ερωτημάτων – που παραμένουν διαχρονικά ερωτήματα και συνδέουν μόνα τους τις αγωνίες και τους προβληματισμούς των ανθρώπων όπου γης και όπου χρόνου, αφού οι όποιες «απαντήσεις» είναι σχετικές και ζήτημα κάποιας ιστορικότητας και μόνο.

Σαφώς και μπορούμε να ισχυριστούμε ότι έχει εξουσία ο θάνατος, αφού δημιουργεί ένα πανίσχυρο σκηνικό φόβου που καθλώνει τη σφριγηλότητα και την ομορφιά της ζωής, αφού αναγκάζει την κοινότητα των ανθρώπων να κάνει θεσμούς επί θεσμών για την όλη διαχείρισή του, αφού φωλιάζει για τα καλά μέσα στο υποσυνείδητό μας αλλά και στη συνείδησή μας διαμορφώνοντας ένα μαύρο πέπλο μορφολογίας των πραγμάτων και του Κόσμου, αφού είναι κάθε στιγμή «προ οφθαλμών» στομώνοντας την ελευθερία του πνεύματος και κάνοντας μίζερη τη συναισθηματικότητά μας. Και όλα αυτά ενώ δεν ξέρουμε απολύτως τίποτα γι' αυτόν, και πολύ σοφά ο μεγάλος μας φιλόσοφος, ο Σωκράτης, «στην Απολογία του, όταν αντιμετωπίζει τον επικείμενο θάνατο, αφήνει εντελώς αβέβαιο το τι συμβαίνει στην ψυχή μετά το θάνατο»[i].

Αλλά τι γίνεται όταν δεν μπορούμε να αντιμετωπίσουμε την απλή πραγματικότητα και την μετασχηματίζουμε με τον πιο αυθαίρετο τρόπο και στη συνέχεια πέφτουμε θύματα αυτής της διαστροφής; Πώς μπορεί να υπάρξει ελευθερία του πνεύματος, όταν εμείς οι ίδιοι χειραγωγούμε το πνεύμα μας στη δουλεία του φόβου; Πώς θα ισορροπήσουμε ανάμεσα στη φωτεινότητα του ορθολογισμού μας και στη σκοτεινότητα ενός μέρους του συναισθηματισμού μας; Έχουμε τη δυνατότητα να επιλέξουμε ή είμαστε όμηροι του φόβου; Ο θάνατος είναι μια πραγματικότητα. Από τη στιγμή που συνειδητοποιούμε τον εαυτό μας και τον κόσμο συνειδητοποιούμε ταυτόχρονα την εικόνα του θανάτου. «Ο θάνατος είναι η πλευρά της ζωής που είναι στραμμένη μακριά μας, είναι αθέατη για μας: πρέπει να μοχθήσουμε για την επίτευξη της μεγαλύτερης δυνατότητας της συνειδητότητας της ύπαρξής μας, που θα ενοικεί και στις δύο ετούτες περιοχές, θα τρέφεται ανεξάντλητα και από τις δύο...»[ii].

Bridge Over Ther Marne

At Creteil, 1888 – Paul Cezanne

Ας δούμε και την άλλη πλευρά. Μπορούμε εξίσου εύκολα να ισχυριστούμε και ακριβώς το αντίθετο, ότι δεν υπάρχει εξουσία του θανάτου. Και να γιατί. Ο θάνατος είναι μια απόλυτα φυσική πραγματικότητα. Είναι καθολικό γεγονός που αφορά τους πάντες και τα πάντα. Μπορούμε να ενιστάμεθα για τον όποιο “νόμο” της Φύσης, και τι νόημα θα μπορούσε να έχει; Ο θάνατος είναι απολύτως αναγκαίος και χρήσιμος, αφού χωρίς αυτόν δεν θα μπορούσε ποτέ να υπάρξει ζωή. Ας σκεφτούμε ορθολογικά. Οι φυσικοί πόροι στη Γη είναι πεπερασμένοι και μόνο με τη συνεχή ανακύκλωσή τους και την αέναη επαναχρησιμοποίησή τους είναι δυνατόν να εμφανίζονται νέοι οργανισμοί και παρομοίως να εκτυλίσσεται η εξέλιξη των ειδών. Πολύ απλά, αν δεν πεθαίνουν διαρκώς οι οργανισμοί, τότε δεν μπορούν να δημιουργηθούν άλλοι και επομένως θα υπήρχε μια στατικότητα που θα εναντιωνόταν στο φαινόμενο της ζωής και πιο συγκεκριμένα στην αναπαραγωγική της

δυνατότητα. Δεν θα υπήρχε καν η εκδήλωση της ζωής στον πλανήτη μας χωρίς την παρουσία του θανάτου και φυσικά δεν θα υπήρχε ως είδος ο άνθρωπος και ως άτομα ο καθένας μας. Πολύ ορθά τίθεται η αυτονόητη ένσταση. «Αδιαμφισβήτητα υπάρχει θάνατος μες στη ζωή και με εκπλήσσει που όλοι κάνουν πως το αγνοούν»[iii].

Επομένως, γεννιόμαστε και αναπτυσσόμαστε, ζούμε και υπάρχουμε γιατί ως αναγκαία προϋπόθεση υπάρχει ο θάνατος που διασφαλίζει την συνέχεια της ζωής μέσα από την ασυνέχεια των οργανισμών. Στο «Φαίδωνα» «η φύση ανανεώνει διαρκώς τη ζωή στο πλαίσιο μιας ρυθμικής επιστροφής, έτσι ώστε κανείς θάνατος να μην υπάρχει για τη ζωή. Τούτη, όμως, είναι μονάχα μια όψη της ζωής και της ψυχής. Υπάρχει, επίσης, η ζωή για την οποία ο θάνατος είναι κάτι άλλο και όχι μονάχα ένας κρίκος στην αλυσίδα της ρυθμικά ρέουσας ζωής»[iv]. Μπορούμε λοιπόν να παίζουμε με την άγνοιά μας ως προς το ερώτημα του θανάτου, αλλά δεν μπορούμε να δίνουμε αυθαίρετες απαντήσεις και στη συνέχεια να πέφτουμε θύματά τους. Μπορούμε να ψηλαφίσουμε την εικόνα του κόσμου, έστω και αν είναι σχετική για κάθε ιστορικότητα.

Εδώ σαφώς μπορούν να προβληθούν ενστάσεις. Μπορούμε να ισχυριστούμε ότι ναι μεν η λογική και ο ορθολογισμός ισχυρίζονται πολύ σωστά ότι όλα αυτά τα πράγματα είναι μια απολύτως φυσική κατάσταση, αλλά εμείς έχουμε και συνείδηση και ψυχικό κόσμο και ολόκληρο στερέωμα συναισθημάτων και επομένως ναι μεν ξέρουμε το σωστό, αλλά δεν παύουμε να βιώνουμε κάτι που μας συντρίβει την ίδια την ομορφιά της ζωής. Μια τέτοια θεώρηση φαίνεται λογική. Είναι όμως πράγματι έτσι;

[i] Πλάτων (2007), *Φαίδων*, Θεσσαλονίκη: Ζήτρος, σ. 98

[ii] Baer U. (2009), *Η σοφία του Ρίλκε*, Αθήνα: Πατάκης, σ. 267

[iii] Baer U., ο.π., σ. 265

[iv] Γκάνταμερ Χ.-Γ., *Η απαρχή της γνώσης*, Αθήνα: Πατάκης, σ. 158

(Β΄ Μέρος)

Αλλά ας έλθουμε επ' ολίγον στο μη «φυσικό μέρος» της ζωής μας. Τι θα γινόταν αν δεν υπήρχε ο θάνατος; Η ιστορία, ο πολιτισμός, η κοινωνία δεν θα μπορούσαν να προχωρήσουν και να εξελιχθούν αλλά αντίθετα θα στόμωναν. Γιατί, πώς θα άλλαζαν οι κοινωνικοί ρόλοι μας αλλά και οι πιο απλές προσωπικές και οικογενειακές λειτουργίες μας, αν οι γενιές δεν έρχονταν και δεν παρέρχονταν;

Πώς θα παιζόταν το παιχνίδι της γνώσης, που κατά βάση εστιάζει στο "πεπερασμένο" της ζωής αλλά και στη διαρκή βελτίωσή της και στην επέκτασή της; Ποια θα ήταν η κινητήρια δύναμη του πολιτισμού; Ακόμα και στην θεωρητική εκδοχή απουσίας του θανάτου ο κόσμος μας δεν θα είχε καμιά σχέση με αυτόν που ξέρουμε και βιώνουμε, οπότε δεν έχει ούτε καν ένα απλό ενδιαφέρον μιας συζήτησης ένα τέτοιο ενδεχόμενο.

Όσο δεν συζητάμε για το θάνατο στη ζωή μας και όσο τον αφήνουμε και τον καλλιεργούμε στις απόλυτα προσωπικές στιγμές μας γίνεται όλο και πιο σκοτεινός. «Μόνο και μόνο επειδή σε μια απρόσμενη ροπή της σκέψης μας τον αποκλείσαμε, άρχισε ο θάνατος να μας φαίνεται όλο και πιο ξένος, και επειδή τον κρατήσαμε αποξενωμένο, έγινε εχθρός μας... Ο θάνατος δεν είναι παρά ένα αμείλικτο μέσον προκειμένου να εξοικειωθούμε και με την αθέατη πλευρά της ύπαρξής μας»[1].

Αλλά πέραν όλων τούτων, κανένας μας δεν ξέρει αν η αιωνιότητα

είναι καλύτερη από τη θνητότητα και δεν μπορεί να φανταστεί την τυραννία της αέναης αμεταβλητότητας και τι σημαίνει να παραμένουμε διαρκώς οι ίδιοι. Και εκτός τούτου, γιατί να μην αναρωτιόμαστε σε δήθεν αυτονόητα ζητήματα; Γιατί να μην στοχαζόμαστε ότι η ομορφιά της ζωής έγκειται επί του «πεπερασμένου» της και επί της διαρκούς αλλαγής της; Γιατί να μην προβληματιζόμαστε επί της προ της γέννησής μας κατάστασης, η οποία δεν ήταν και τόσο φοβερή (...), ενώ φοβόμαστε τόσο πολύ για τα αντίστοιχα πεδία του επέκεινα;

Υπάρχει και κάτι άλλο πιο δευτερεύον αλλά ίσως και πολύ σημαντικό. Βλέπουμε ανθρώπους κατ' επανάληψη στο γέρμα της ζωής τους να συμφιλιώνονται με το θάνατο και να τον αποδέχονται ως μια απολύτως φυσιολογική εξέλιξη. Τους βλέπουμε να πηγαίνουν ακόμα πιο πέρα, να καταθέτουν το απόσταγμα της ζωής τους με απόλυτη ηρεμία, που εκπηγάζει από την ίδια τη φυσικότητα του θανάτου. Υπάρχουν επιπλέον άνθρωποι βασανισμένοι πολλαπλώς από την ίδια τη ζωή τους από αρρώστιες ή από τα τόσα και τόσα ενδεχόμενα της δυστυχίας που επιζητούν το θάνατο ως λύτρωση. Υπάρχει και η εικόνα του ήρωα, του ανθρώπου που αψηφάει το θάνατο και προσφέρει τη ζωή του για κάποια αξία ή για κάποιο ιδανικό ή για να σώσει απλά και μόνο τη ζωή ενός άλλου ανθρώπου. Σ' όλες αυτές τις περιπτώσεις ο θάνατος δεν ασκεί καμιά απολύτως εξουσία.

Στο ζήτημα του θανάτου έχει παρεμβληθεί το όλο σκηνικό των θρησκευτών σχεδόν σ' όλους τους λαούς και σ' όλους τους καιρούς. *«Το δράμα των θεών, το οποίο παραστάθηκε επί σκηνής από τον Αισχύλο στο πλαίσιο της επανερμηνείας του μύθου του Προμηθέα, δείχνει ότι ο θάνατος είναι ένα ζωτικής σημασίας ερώτημα για την ανθρωπότητα. Όλες οι θρησκείες είναι κατά βάθος απαντήσεις στο αίνιγμα του θανάτου...»*[11]. Εδώ επιχειρείται να γίνει διαχείριση ενός πράγματι σημαντικού προβλήματός μας και μέσω αυτού να καταλαγιάσει η υπαρξιακή αγωνία του ανθρώπου. Αλλά τελικά το όλο σκηνικό αντί να απομειώνει το φόβο, τον ενισχύει είτε γιατί το όλο σύστημα ηθικολογεί ανορθολογικά επί της ζωής με δήθεν μεταθανάτια

επινίκια είτε γιατί το σύστημα αυτό έχει γίνει σύστημα εξουσίας και μάλιστα εισάγει την εικόνα / σκιά του θανάτου για να ισχυροποιηθεί η εξουσία του. «θα πρέπει να λάβουμε υπόψη πως είμαστε πάντοτε το ίδιο κοντά στο θάνατο, απλώς δεν υπάρχει κάποια αισθητή αντίσταση σ' αυτόν – ενώ η φύση σε τέτοιες στιγμές ξαφνικού συναγερμού κινείται εναντίον του με κάθε μέσον που διαθέτει κι έτσι, ακριβώς τη στιγμή που πασχίζει να απομακρυνθεί από αυτόν παντοιοτρόπως, μοιάζει να δημιουργείται μια στενή σχέση με τον θάνατο. Στην πραγματικότητα το απλό δεδομένο της ζωής μας φέρνει τόσο κοντά του, ώστε θα ήταν απολύτως αδύνατον να τον πλησιάσουμε ακόμα περισσότερο» [iii].

The Garden at Fontenay,
1874 – *Pierre Auguste Renoir*

Απ' όλα αυτά τα στοιχεία συνάγεται εύκολα το συμπέρασμα ότι ο θάνατος είναι φυσικός και αναγκαίος και το όλο σκηνικό του φόβου και κατ' επέκταση η εξουσία που ασκεί πάνω μας είναι δημιουργήματα δικά μας, δημιουργήματα ανορθολογικά και σε κάθε

περίπτωση ατελέσφορα. Άλλωστε πάντα σε κάθε δημιουργία εξουσίας το πρώτο βήμα (της υποτέλειας) γίνεται από τους εξουσιαζόμενους... Ο θάνατος δεν δημιουργεί τον φόβο. Εμείς αποδίδουμε το φόβο στην εικόνα του θανάτου. Ο θάνατος φοβίζεται και ενοχλεί μόνο όταν έρχεται παράκαιρα, όταν διεισδύει πρόωρα στην ίδια την εικόνα της ζωής και ανατρέπει τη φυσική κατάσταση των πραγμάτων.

Ίσως να μην μπορούμε να συμφιλιωθούμε ποτέ με την ιδέα του θανάτου. Μπορούμε όμως να μην τον κάνουμε ως τη μαύρη σκιά της ζωής μας. Ας αναλογιστούμε επ' ολίγον στην άγνοια του μεγάλου φιλοσόφου μας. «Ξέρεις, είπε ο Σωκράτης, ότι οι άλλοι θεωρούν ότι ο θάνατος είναι ένα μεγάλο κακό;»[i]. Ας θέσουμε το ζήτημα του θανάτου ως το μείζον ζήτημά μας – όπως πραγματικά είναι -, αλλά με έναν στόχο, να αποσαφηνίσουμε τις σχέσεις μας μαζί του, να κάνουμε απολύτως σαφές το είδωλό του επί της κοσμοθεωρίας μας, δηλαδή «πρέπει να μάθουμε πώς να πεθαίνουμε: εδώ έγκειται η ζωή ολόκληρη»[v].

Η στάση και η συμπεριφορά που έχουμε για το θάνατο συνδέονται άρρηκτα με την άποψη που έχουμε για τη ζωή. Και ένα στερέωμα ορθολογικής κουλτούρας και άποψης για τη ζωή, δεν αφήνει περιθώρια καλλιέργειας φόβου του θανάτου και πολύ περισσότερο εξουσίας του πάνω μας. Άλλως αν ο θάνατος έχει εξουσία πάνω μας, σημαίνει ότι δεν ξέρουμε γιατί ζούμε και τελικά μάλλον δεν ζούμε αλλά απλώς υπάρχουμε...

«Ο θάνατος του Σωκράτη και ο θάνατος του Ιησού εξακολουθούν να αποτελούν τη λυδία λίθο της ιστορικότητάς μας, των ανακλαστικών ευαισθησίας και ομολογίας τα οποία προκαλεί η ανάμνηση, των αναφορών μας στην εβραίο – χριστιανική και την κλασική μας ταυτότητα.» G. Steiner, Αξόδευτα πάθη

[i] Baer U. (2009), *Η σοφία του Ρίλκε*, Αθήνα: Πατάκης, σ. 251, 256

[ii] Γκάνταμερ Χ.-Γ., *Η απαρχή της γνώσης*, Αθήνα: Πατάκης, σ.

[iii] Baer U. (2009), *Η σοφία του Ρίλκε*, Αθήνα: Πατάκης, σ. 265

[iv] Πλάτων (2007), *Φαίδων*, Θεσσαλονίκη: Ζήτρος, σ. 467

[v] Baer U. (2009), *Η σοφία του Ρίλκε*, Αθήνα: Πατάκης, σ. 266

Πηγή: anthologio.wordpress.com